

MINTAQA IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH BO'YICHA XORIY
TAJRIBASI

Xamidova Faridaxon Abdulkarim kizi

TMI doktoranti i.f.n.,dos.

Xushvaqova Durdona Islom qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Annotatsiya: *Maqola xavfsizlik tushunchalari, mohiyati, xalqaro xavfsizlik, xavfsizlik kategoriyalari, xavfsizlik subyektlari va obyekt, ularning hayotiy muhim manfaatlarini tahlil qiladi. Shuningdek, xavfsizlik subyektlarining manfaatlarini ta'minlash muammolari va ularning kelib chiqishi o'rganiladi.*

Kalit so'zlar: *xalqaro xavfsizlik, mintaqaviy xavfsizlik, milliy xavfsizlik, davlat xavfsizligi, tahdidlar, regionalizm, geopolitika, terrorizm, strategiya, globallashuv.*

KIRISH

Iqtisodiy xavfsizlik ta'rifiga mavjud xorijiy yondashuvlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, shu bilan birga, nazariy tushuncha va mexanizm shakllantirildi hukumat nazorati ostida. Qit'ada, global integratsiya jarayonlari, global integratsiya jarayoni va mentaliteti, shuningdek, milliy manfaatlar ustuvorliklari iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha mamlakatlarning pozitsiyasi bilan ajralib turadi.

Germaniyada milliy xavfsizlik to'g'risidagi qonun yo'q. Mamlakatning milliy xavfsizlik sohasidagi asosiy manfaatlari, shu jumladan uning iqtisodiy tarkibiy qismi Mudofaa vazirligining rasmiy direktivasi shaklida taqdim etiladi. Germaniya o'zining iqtisodiy xavfsizligini iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotni saqlab qolishda, Yevropa va butun dunyoda demokratlashtirishda, iqtisodiy shantajdan himoyalashda, savdo erkinligini ta'minlashda hamda adolatli jahon iqtisodiy tizimi doirasida xomashyo va bozorlarga kirishda ko'radi.

Germaniya import qilingan xomashyoning eng yirik iste'molchilaridan biri bo'lishiga qaramay, bu fakt iqtisodiy xavfsizlikka tahdid sifatida ko'rilmaydi. Energiya iste'molining erishilgan darajasini saqlab qolgan holda, vazifa o'sishga erishishdir.

Shunga qaramay, Evropa Ittifoqi davlatlarining asosiy e'tibori Yevropa xavfsizligini o'lchash orqali milliy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash uchun o'zlarining imkoniyatlariga ahamiyat bermasdan turib Germaniya Mudofaa vazirligining yuqorida aytib o'tilgan direktivasida ta'kidlanganidek, "bizning murakkab dunyomiz muammolarini eng yaxshi xalqaro muhokama va murosa orqali hal qilish mumkin, shuning uchun Germaniya xavfsizlik siyosati xalqaro munosabatlar va milliy institutlarga urg'u beradi".

Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, G'arbiy Evropa mamlakatlarida mamlakatning iqtisodiy xavfsizligi milliy iqtisodiyot yoki siyosatning o'zini o'zi ta'minlash va mustaqillikka intilish emas, balki barqaror va barqaror davlat sifatida tushuniladi.

Umuman olganda, bozor iqtisodiyoti o'rnatilgan rivojlangan mamlakatlarda mamlakatning iqtisodiy xavfsizligi tushunchasi ko'pincha iqtisodiy siyosat kontseptsiyasining ekvivalenti, tanlangan siyosiy va iqtisodiy yo'nalish funksiyasi ekanligini ta'kidlash o'rinlidir.

Masalan, Germaniyada iqtisodiy xavfsizlik deganda iqtisodiy o'sish barqarorligi tushuniladi. "Iqtisodiyotning barqarorligi va o'sishini qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi qonunga ko'ra, "davlat tanlagan bozor iqtisodiyoti modeli doirasida bir vaqtning o'zida narxlar barqarorligiga, yuqori darajadagi barqarorlikka hissa qo'shadigan iqtisodiy siyosat yuritishi shart. "Iqtisodiy o'sishning mutanosib doimiy sur'atlari bilan bandlik va tashqi iqtisodiy muvozanat"ni o'ziga xos Germaniya iqtisodiy xavfsizlik qonuni deb hisoblash mumkin.

Ushbu hujjat barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ichki va tashqi tahdidlar yuzaga kelgan taqdirda iqtisodiy siyosat sohasida amalga oshirilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlarni belgilaydi (5-rasm), ular quyidagilardan iborat:

1.5-rasm. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ichki va tashqi tahdidlar.

G'arbiy Yevropaning kichik davlatlarining (Niderlandiya, Belgiya, Daniya, Lyuksemburg, Shveysariya) iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash tajribasi shuni ko'rsatadiki, ularning milliy iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishdagi asosiy strategik maqsadi barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va iqtisodiyotni modernizatsiya qilishdan iborat.

Bu mamlakatlar jahon xo'jaligi strukturasi shakllantirishga jiddiy ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega emas. Ular jahon xo'jaligining rivojlanish sharoitlariga moslashishga, milliy xo'jaliklarning mavjud tuzilmalarini va ularning rivojlanish nisbatlarini o'zgartirishga majbur bo'lmoqdalar.

Bundan iqtisodiyotning moslashuvchan, samarali tuzilishi va ixtisoslashuvini shakllantirishning strategik maqsadlari kelib chiqadi. O'z vaqtida amalga oshirilayotgan tizimli islohotlar tashqi bozorlarda raqobatbardoshlikni oshirish va ushbu mamlakatlar aholisi uchun tarkibiy o'zgarishlarning ijtimoiy oqibatlarini yumshatishga ko'maklashishga qaratilgan.

Chexiya, Vengriya, Polsha, Slovakiya va Boltiqbo'yi mamlakatlari 1990-yillarning boshlarida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashning deyarli bir xil modelini qabul qildilar, u quyidagi harakatlarni o'z ichiga oladi:

- Mintaqadagi geosiyosiy vaziyatni baholash;
- Vektor va rivojlanish strategiyasini aniqlash; mintaqaviy va global evolyutsiya jarayonining ustun tendentsiyalariga muvofiq, shu jumladan iqtisodiy sohada xulq-atvor modelini shakllantirish va amalga oshirish;

- Rivojlanishning asosiy miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarining jahon va mintaqaviy standartlar bilan o'zaro bog'liqligi;

- Iqtisodiy islohotlarning borishini tuzatish.

Bu davlatlarning xavfsizlik siyosati milliy manfaatlarni umumiy Yevropa manfaatlariga yaqinlashtirish kursiga asoslangan.

Vengriya xavfsizlik siyosati konsepsiyasining asosiy printsiplari shundan iboratki, xavfsizlikni faqat siyosiy va harbiy sohaga qisqartirib bo'lmaydi; bunda iqtisodiy omillarning ahamiyati ortadi. Vengriya kontsepsiyasining asosiy elementi xavfsizlikning ajralmas tabiati tushunchasi, shu jumladan uning iqtisodiy tarkibiy qismi: hech bir davlat o'z xavfsizligini boshqa davlat hisobidan kuchaytira olmaydi. Vengriya xavfsizlik siyosatining ikkinchi fundamental asosini Vishegrad guruhi, Markaziy Yevropa tashabbusi, shuningdek, ikki tomonlama munosabatlar doirasidagi mintaqaviy hamkorlik taqdim etayotgan imkoniyatlar tashkil etadi.

Kontsepsiyada qayd etilganidek, Vengriyaning iqtisodiy xavfsizligiga asosiy tahdidlar quyidagilardir:

- G'arbiy Yevropa davlatlaridan Markaziy va Sharqiy Yevropa mintaqalarining iqtisodiy qo'liqligi;
- Bozor iqtisodiyotiga o'tishdagi qiyinchiliklar;
- Demokratik institutlarni shakllantirish muammolari.

Yuqorida sanab o'tilgan Vengriya iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlardan tashqari, Polsha kontsepsiyasi yana bir tahdidni - strategik muhim xom ashyo importini to'xtatish yoki sezilarli darajada cheklashni qo'shadi.

Rivojlangan davlatlar tajribasidan tashqari, maxsus e'tibor Bruney va Singapur kabi mamlakatlarga munosib, mamlakatning iqtisodiy o'sishini ta'minlash uchun qisqa vaqt ichida boshqargan. Shunday qilib, 2000 yildan boshlab, davlat va sanoatning tadbirkorlik faoliyatini faollashtirish iqtisodiy faoliyatning o'ziga xos xususiyati qo'llanmasida edi. Masalan, 2001 yilda Bruneyning iqtisodiy rivojlanishini boshqarish isloh qilindi va "Vavasan Bruni 2035" ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasi ishlab chiqildi va qabul qilindi, bir qator yirik loyihalar davlat investitsiyalari (masalan, sanoatda) - neftrokimyo va qayta tiklanadigan energiya manbalari, farmatsevtika va oziq-ovqat mahsulotlari, xizmat ko'rsatish sohasida - axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, logistika, infratuzilma - aeroportni modernizatsiya qilish va aeroportni modernizatsiya qilish - bu ishtiroki bilan eng yirik investitsiya loyihasini amalga oshirish Sanoatni rivojlantirishning holati, qo'shimcha ravishda, qo'shimcha ravishda, besh yillik rejada, birinchi navbatda, birinchi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ustuvor yo'nalishlarini rivojlantirishga qaratiladi. Bundan tashqari, taqqoslash uchun e'tiborga olinadi Barcha byudjet mablag'larining 12,1 foizi ushbu maqsadlar uchun va besh yil davomida ta'lim uchun yuboriladi - 13,6%.

Bundan tashqari, industrializatsiya o'zining moliyaviy resurslari hisobidan, chet elda qarz olmasdan amalga oshirilmagan holda amalga oshirildi. Biroq, strategik iqtisodiy rejada Singapur Aholi jon boshiga YaIMning YaIMiga binoan Gollandiya darajasida 2020 yilga kelib 2030 yilga kelib AQSh darajasiga o'tishi kerakligini aniqladi.

Shunga ko'ra, ushbu natijalarga erishish uchun tadbirlar inson resurslari, sanoat va xizmatlarini rivojlantirish, xalqaro maqom va xalqaro raqobatbardoshlik, xalqaro maqom va

xalqaro raqobatbardoshlik, milliy birlikni saqlash va pasayish uchun qulay muhitni yaratadi. Bundan tashqari, iqtisodiy strategiya milliy korxonalarni diversifikatsiyalashtirish, ularning texnologik rivojlanishining o'sishi va mintaqaviy biznes markazining maqomiga erishish choralari ko'rilmogda.

Ichki siyosatning ustuvor yo'nalishlarining o'xshash o'zgarishi, Amerika Qo'shma Shtatlari, Yaponiya, Germaniya, Frantsiya, shuningdek, yangi innovatsion iqtisodiy siyosatga, iqtisodiyotga imkon beradigan yangi innovatsion iqtisodiy siyosatga olib boradigan ilg'or kompaniyalarda ham xuddi shunday o'zgarish yuz beradi.

Shunday qilib, Amerika Qo'shma Shtatlari 2000-2016 yillarda federal byudjet xarajatlarini ko'paytirdi. 50% ga. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi davlatlarning iqtisodiy xavfsizligini oshirishga, shuningdek, qo'shimcha inqirozga qarshi choralar ko'rish, qabul qilish va amalga oshirishga katta ta'sir ko'rsatadi.

Ta'kidlash joizki, milliy miqyosda xorijiy mamlakatlarda iqtisodiy xavfsizlikning asosiy shakllari sifatida quyidagi choralar ko'rilmogda:

★ Asosiy ishlab chiqaruvchilar va sanoatni qo'llab-quvvatlaydigan iqtisodiy faoliyatning iqtisodiy homiyliqi;

★ Iqtisodiy hamkorlik, bunda amalga oshirilmagan tarmoqlar va ishlab chiqarish maydonlarining hamkorligi yuzaga kelishi mumkin (masalan, moliyaviy sektor va sanoat], birgalikda ishlash milliy fermer xo'jaliklari va turli sohalar, operatsiyalar, davlatlar va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy resurslar almashish;

★ Iqtisodiy qarama-qarshilik, uning mohiyati raqobatbardoshlik darajasini oshirish, ma'lum bir faoliyat sohasida ustunlikni ta'minlash va ta'minlash;

★ Mamlakat iqtisodiy rivojlanishining ichki jarayonlarini iqtisodiy tartibga solish.

Shu bilan birga, globallashuv jarayonlarini kuchaytirish, iqtisodiy xavfsizlikning kuchayishi va iqtisodiy jinoyatlar turlarining ko'payishi munosabati bilan ishbilarmon tuzilmalarning mikro darajasida iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlashdagi rolini oshiradi. Shu sababli, hozirgi sharoitda tadbirkorlik tuzilmalarining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash, noqonuniy xatti-harakatlarning darajasi, shuningdek, iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish uchun vositalardan foydalanish qiziqdir.

Masalan, AQShda birinchi navbatda, mamlakatimiz huquqni muhofaza qilish idoralari, xavfsizlik va detektiv va detektiv byurolar, jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun davlat va xususiy muassasalar, xavfsizlik va detektiv byurolar bilan o'zaro munosabatlarning oldini olish va nazorat qilish dasturi mavjud, ular jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun kurash olib boradi va biznesga keng tahdid qilishning oldini olish. Ikkinchidan, biznes hamjamiyatining umumiy manfaatlarini himoya qilish maqsadida, mukammal iqtisodiy jinoyatlar uchun ishdan bo'shatilgan xodimlarning ishdan bo'shatilgan taqdirda, kompaniya ishbilarmonlik hamjamiyatini shaxsiyat va harakatning xususiyatlari haqida xabardor qiladi shaxs. Uchinchidan, kompaniyalar Ichki xavfsizlik inshootlarida, shu erda maxsus davlat tashkilotlari xodimlari yoki davlat xavfsizlik xizmatlari bilan yaqin hamkorlikda tashkil etilgan. Amerika Qo'shma Shtatlarining Amerika biznesining yirik kollektiv xavfsizlik tizimini yaratish tajribasi 90-yillarning boshidan AQSh fuqarolarini himoya qilish uchun biznes tahdidlarining eng muhim masalalari bo'yicha ma'lumotlarni muntazam ravishda almashishga imkon beradi.

Germaniyada mamlakat Ichki ishlar vazirligining vakolati tijorat yoki sanoat sekretsiyasini tashkil etuvchi axborotning oldini olish uchun axborotning oldini olish uchun qonunchilikni takomillashtirish masalasini anglatadi.

Umuman olganda, shuni ta'kidlash kerakki, xorijiy mamlakatlarda nafaqat umumxalq xavfsizligi sohasidagi va iqtisodiy xavfsizlik sohasidagi maqsadlar deklaratsiyasi, balki tadbirkorlik tuzilmalarini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratilgan.

Shu bilan birga, sanoat va tijorat firmalarida iqtisodiy xavfsizlikni, ularning ushbu sohada xizmat ko'rsatadigan huquqni muhofaza qilish idoralari va mustaqil tashkilotlar bilan yaqin hamkorlikni ta'minlash muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

2. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT XAVFSIZLIK XIZMATI TO‘G‘RISIDA”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. <https://www.lex.uz/docs/-3610935>

3. Bobokulov I. I., Umarov X. P. Xavfsizlik asoslari. O‘quv qo‘llanmasi. – T.: JIDU, 2010. – B.179.

4. Bobokulov I. I. Xavfsizlik. Lug‘at. - T.: Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti, 2011. – B.147. 5. Toshbekova M. X. “Problem of Solving Ideological Threats in the Context Globalization”

5 th International emi entrepreneurship social sciences congress june 29-30. 2020/ Gostivar-N-Macedonia. 2020 www.emissc.org

6. Панин В. Н. Международная и региональная безопасность: некоторые теоретико-методологические аспекты исследования. –В.6.

7. Чеканов В.Е. Некоторые проблемы законодательного обеспечения национальной безопасности Российской Федерации в современных условиях // ФСБ России. Правовое регулирование деятельности Федеральной службы безопасности по обеспечению национальной безопасности Российской Федерации : науч.-практ. комментарий / под ред. В.Н. Ушакова, И.Л. Трунова. – М., 2006, с. 591.

8. <https://cyberleninka.ru> 9. <https://elibrary.ru>